

— Köztudomású, hogy nagyon sok bíved van, és minden könyvedért, minden sorodért lelkesednek. De én – bocsáss meg az őszinteségemért – találkoztam már másféle véleménnyel is, miszerint amit művelsz, köklerség, az olvasó becsapása, már önmagad paródiája vagy... Gondolom, neked is szembe kellett nézni hasonló kritikái megnyilvánulásokkal.

— Hát persze... Ez így van, amióta csak belementem abba a játékba, amit úgy hívnak, hogy irodalom. Kezdetben – amikor az első novelláim megjelentek – a tisztelt kollégák részéről értek vádak, hogy őket utánzom... Akkor ez volt. Később, amikor Jancsóval találkoztam és elkezdünk filmeket csinálni, akkor azt mondogatták, hogy én vagyok Jancsó rossz szelleme, szegényt olyan ideákkal töltöm meg, amelyek rossz irányba viszik. Ezt elmondta a párt, elmondta a többi filmesek, ez a felfogás lassacskán közhely lett. Valószínűleg azt találták gyanúsnak bennem, hogy mindenevő vagyok, mindennel megpróbálkozom, stílusban is, tematikailag, gondolatilag is. Tanult barátaim agyában az merülhetett fel, hogy aki mindenbe belekap, nyilvánvalóan felületes, aki felületes, az silány abrakkal táplálja az olvasót. Mindez persze merő baromság. Én úgy érzem, hogy amit írtam, abszolút őszintén, belső indítatásból írtam...

— És – bocsáss meg, hogy közbevetőleg – téged tökéletesen igazol, hogy az úgynevezett „realista” írásaid között is remeklések vannak. Vagyis, ahogy Picassót főként rajztudásáról...

— Igen. Tudok rajzolni. Akkor már csinálhatok háromfejű nőket és négyfejű lovakat. Persze a négyfejű ló is realizmus az az számára, akikben van hozzá affinitás, hogy megértsék.

— Abogy Babits írja: „Ki méltó látni a csodát, az a csodát magában hordja...”

— Akadnak jeles műbírálók, akik eleve elzárkóznak mindentől, ami szokatlan. A Frankenstein vagy a Drakula című regényemet, de még a Fantomast is, melyekben mitológiai elemeket próbáltam feldolgozni modern hangvétellel, előítéletek táplálta ellenszennel fogadták és kommersznek minősítették. Valószínűleg azért, mert nagy példányszámban fogyott el. Pedig a Frankenstein ráadásul nehezen olvasható könyv.

— Nálunk mindig gyanús, ha valakinek a könyve nagy példányszámban fogy el.

— Ez így van. Valamikor hétezer példányban jelentem meg, akkor jobban elismertek. Most viszont a könyveim százhuszezer példányban jelennek meg.

— Ez valóban nebezen megbocsátható. Még én is irigyellek érte, de azért nem tudok baragudni rád, mert – abogy ezt általában tartják rólad – kedves, szeretetreméltó ember vagy.

— Látod, ez érdekes dolog. Vannak emberek, akikbe óriási adag biológiai kedvesség szorult, ilyen például Jancsó vagy Konrád. Még akik nem igazán szeretik őket, azok is elolvadnak a kedvességüktől. Nálam fordított a helyzet, aki engem messziről néz, annak nagyképű hülye vagyok. Csak amikor közelebb kerülök valakihez, tehát amikor meg tudom győzni a magam érzelmi dimenzióiról, akkor általában megkedvelnek. A primer biológiai kedvesség kétségkívül hiányzik belőlem. Ahhoz, hogy valakinek a rokonszenvét elnyerjem, nekem nagyon meg kell dolgoznom. És mivel az ember válogat, kiválasztja azokat, akiknek érdemes a szeretetéért megdolgozni, ezért nagyon sok ellenségem is van.

— Nyilván azok, akiknek nem akartál megdolgozni a rokonszenvéért.

— Igen. Ezek továbbra is nagyképű hülyének tartanak.

— Rólad azt is szokták mondani – nem akarlak ezzel a némileg pejoratívnek minősülő jellemzéssel megbántani –, hogy igazi úriember vagy.

— Nem tudom megmondani pontosan, hogy ez mit jelent. Talán csak annyit, hogy az ember tiszta inget hord, hogy tiszta a cipője, az asztalnál nem hóbörög...

— Én az emberi magatartásodra gondolok. Nemcsak a cipőd tiszta, hanem a gesztusaid is. Ez manapság sokakat irritál.

— Az úriemlenség fogalma szerintem mindig valami elidegenített távlatot jelent...

— És azt is jelenti, hogy valaki minden szélsőségtől távol tartja magát. Ez elég veszélyes magatartás volt mindig. Számolni kellett vele, hogy reakciónak vagy éppen konformistának titulálják. Ezt te is megkaptad nemrég Eörsi Istvántól.

— Nemcsak én, hanem Illyés Gyula, Vas István, Németh László, sőt még Fekete Gyula is...

— Akinek Eörsi egy írására reagált, amelyben Fekete azt állította, hogy a szellemi életben még mindig ugyanazok a bangadók, mint a pártállam idején. Eörsi viszont Fekete Gyulát a régi kultúrpolitika kiszolgálói közé sorolta.

— Erre válaszoltam is Eörsinek. Fekete Gyulát lehet szeretni és lehet nem szeretni. De azt mondani róla, hogy Aczél György embere volt, ez szemenszedett hazugság. Aczél gyűlölte Feketét.

— Azért én mégis visszatérnék Fekete Gyula írására, amelyben azt sugalmazza, hogy le kell váltani mindenkit, akinek szerepe volt a múlt rendszerben.

— Fekete Gyula ideológiája, gondolkodásmódja tölem fényévekre tartózkodik a kozmoszban. Ami pedig a leváltásokat illeti, erről már többször elmondtam a véleményemet. A magyar változások nem fognak soha sehova eljutni, ha nem vezetjük be rögtön az amnestia sine voce-t, a hangtalan amnesztia fogalmát, ami azt jelenti, hogy nem szükséges deklarálni, nem kell hozzászólni. A hangtalan amnesztia olyan természetesnek kell lenni, mint a forrás vagy a napsütés. Abba kell hagyni a vádaskodásokat, hogy valaki MSZMP-tag volt, hogy újságíróként kiszolgált a rendszert, hogy valakit főmérnöknek neveztek ki és ezért belépett a pártba... Ha nem hagyják abba, ez katasztrófafoh vezet, függetlenül az egyéb katasztrófális jelenségektől. Hangtalan amnesztia – különben tönkremegy itt minden.

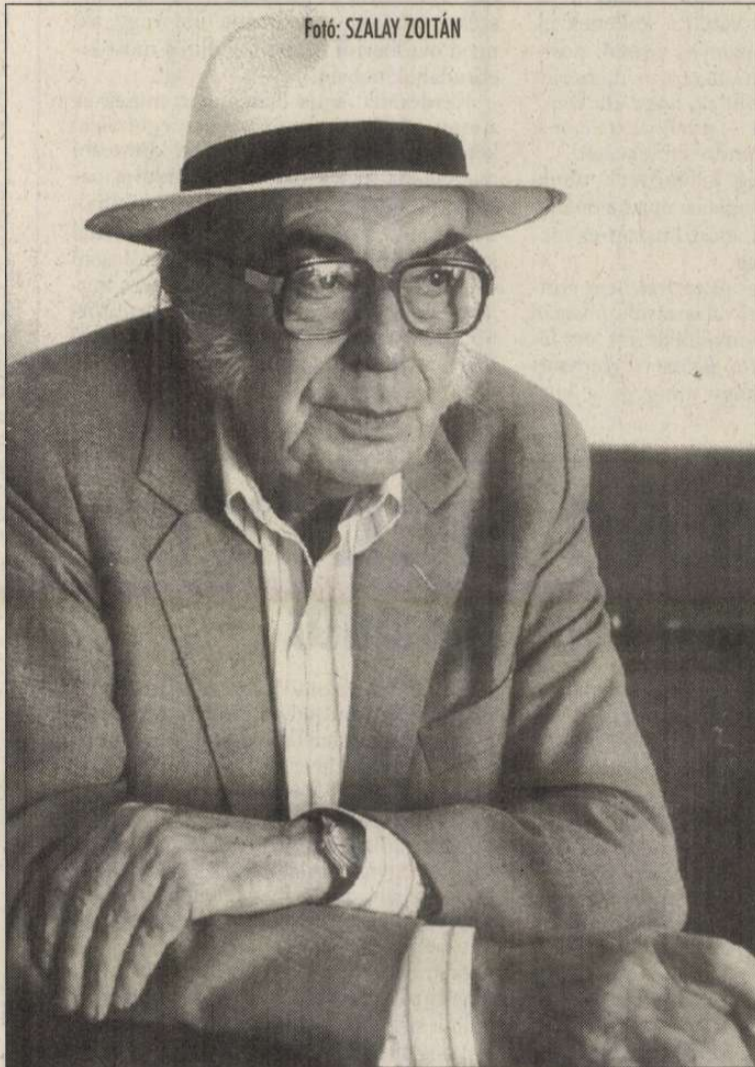
— Tehát – hogy csak a szellemi életben történt levál-

KARDOS G. GYÖRGY

Hangtalan amnesztiát

Beszélgetés Hernádi Gyulával

Ülünk a Gellért teraszán. Hernádi könnyű nyári öltönyt visel, fehér szalmakalapját egy székre helyezi. Lelki szemeim előtt régi képek villannak fel, még gyerekkoromból, a Színházi Élet lapjairól: az ünnepelt író. Csakhogy Hernádi nem ünnepelt író – ünneplésben valahogy mindig másokat részesítettek –, ő egyszerűen író.

Fotó: SZALAY ZOLTÁN

Egyéni hangú, kitűnő író.

Az eleganciája pedig – mindig is így éreztem – nem póz, hanem tiszteletadás a mesterségnek.

Mintha külsőségekben is hangsúlyozná azt a belső eleganciát, amely a gondolkodásában rejlik, a stílusában, a gesztusaiban.

Hernádi senkihez sem hasonlító, egyedülálló jelenség irodalmunkban és szinte egyedülálló példát is mutat: ha van mondanivalója a világról, művekben fejt ki és nem az irodalmi harcok szószékeiről.

A legkülönösebb írói vonás benne, hogy úgy viselkedik, mint egy író.

tásokat említjük – te nem váltottad volna le Agárdi Pétert, Jovánovics Miklóst, Aczél Endrét, Bors Jenőt?

— Szó sincs róla. Tudomásul kell vennünk, hogy az MSZMP, az egykori állampárt a tehetséges emberek nagy részét – nem mondom, hogy mindenkit – magához vonzotta, mert a tehetséges emberekre az jellemző, hogy dolgozni akarnak.

Ha pedig dolgozni akarnak, akkor kell nekik egy parkolóhely, amivel a parkolóhelyeken – gyár, kutatóintézet, tervezőiroda – tartózkodhatnak. Huszonöt ezer egykori vezető statisztikai adatait néztem meg – a nyolcszáz ezer párttag közül. Kiderült, hogy az életkoruk negyven és ötven év között van, a párttagságuk a hetvenes évekre datálódik, mindegyikük elvégezte a jogot, a műszaki vagy a közgazdasági egyetemet... Hát ne mondják már nekem, hogy ezek nem egészséges karrierizmusból léptek be a pártba.

— És akik hitből léptek be?

— Azok hitből léptek be. Hát nem lehet hinni az emberek flexibilitásában? Hogy csalódhatnak is abban, amiben korábban hittek?

— És ha továbbra is hisz benne, de olyan szakértő, akit nem lehet nélkülözni?

— Hát hiszen! Akár megalapíthat egy új kommunista pártot. Tolerancia nélkül nincs emberi

élet. Nemrég olvastam egy könyvet arról, hogy a biológiában a kooperáció és a tolerancia legalább olyan erős hatású, mint a rivalizáció. Eddig ugye a darwini elméletek alapján a rivalizálás volt a központi kategóriája a biológiának.

— A „struggle for life”.

— Igen. A harc az életért. Egy Lyn Margulis nevű biológusnő nemrég kimutatta: nem igaz, hogy az egymás elleni harc az a legfontosabb biológiai erő, ami fenntartja a világot, az emberiséget. A tolerancia és a kooperáció egyenlő értékű a rivalizálással. Ennek kellene érvényesülni az egészséges társadalmi fejlődésben is.

— Jól emlékszem, te egyszer azt nyilatkoztad, hogy az ember akkor szorong, amikor tisztázatlan – társadalmilag is tisztázatlan – körülmények között kényserül élni...

— Ez a legborzasztóbb.

— A múltban szorongtál, ez rendben van. De vajon most, egy felszabadultabbnak ígérkező légkörben tartanak-e még a szorongásaid?

— Most elsősorban a viláért szorongok. És Magyarorszáért. Ami jelenleg a világnak ebben a szférájában lezajlik, csodaként kell értékelni. Ez a Gorbacsov például, akiről – ha istenhívó lennék – tulajdonképpen azt mondhatnám, hogy mint egy

arkangyal, úgy jelent meg, hogy elképesztően nehéz szituációban megpróbáljon valamit a szabadság irányába tenni. De már az első lépések is pokoli összevisszaságot hoztak létre. Nem tudom, hogy ez nem fenyeget-e egy radikális, végzetes megoldatlansággal, azaz a megoldásnak, a „halál” című fejezetével.

— A film, amit most csináltak Jancsóval, szintén erről szól.

— Pontosan arról szól, hogy ez a bizonytalanság mindenféle lehetőséget magába rejt és nagyon magába rejt a visszarendeződésnek nevezett tragédiát is. A filmet azért csináltuk meg, mert az a véleményünk – Freud után szabadon –, hogy ki kell beszélni magunkból a félelmet, meg kell rajzolni, fogalmazni. Mert ha megrajzoljuk a félelmet, kezelhetőbbé válik bennünk. A meghatározatlan félelem és bizonytalanság úgy jár át, mint a hideg levegő vagy a fagy. Minden sejtünket átjárja. Ha megrajzoljuk, akkor csak az agyunkban tudatosul a félelem, aminek talán az lesz a gyakorlati hatása, hogy legalább a magyar szférában, a szabadságnak ebben a kicsiny terében racionálisabban kezdünk gondolkodni, építkezni. Mert ezek a mostani pártharcok, az övön aluli ütésekkel, nem azt mutatják, hogy a szabadsággal megfelelően tudnánk élni. Kicsinyes személyi harcok, személyi hatalom-behelyettesítő mechanizmusok léptek életbe és ez nagyon nem jó. Ezzel együtt természetesen én is azt vallom, hogy a legrosszabb demokrácia is jobb, mint a legpuhább diktatúra, és még ebben a nem tökéletes demokráciában is számos területen élvezhetjük az alternatív, pluralisztikus játékszabályok előnyeit. Jancsóval azt szoktuk mondani, hogy a diktatúrában száz forgatókönyvvel kellett menni egy producerhez, míg a demokráciában egy forgatókönyvvel mehetünk száz producerhez. Ez nagy különbség.

— Az igazi demokráciát az is jellemzi, hogy az ember mindent ki mer mondani, amit gondol, nem kell félnie a következményektől. Vajon mostanában nem fontolod-e meg, mit nyilatkozol, hogy ne kerülj ellentétbe a korszellem követelményeivel?

— Semmi esetre sem. Mivel függetlenné váltam és nem veszek részt semmiféle politikai manipulációban, ezért mindig ki merem mondani, amit gondolok.

— Akkor most felteszek neked egy kényes kérdést. Mi a véleményed az augusztus 20-i kormányról, élén a kormányfővel és a köztársasági elnökkel. Totószzerűen háromféle választ adhatsz: Megrendítő... Ez is elmegy a demokráciában... Nemzeti katasztrófa.

— Számomra kétségbeesítő volt... De ez összefügg az egyházzal kapcsolatos problémáimmal. A katolikus egyház – mint a legnagyobb egyház – volt mindig a legagresszívabb. Folytonosan kiszolgált a hatalmat, a Habsburgokat, az arisztokráciát, a Horthy-rendszert. A múlt rendszerben viszont, mivel minden tekintetben – ideológiailag, anyagilag és jogilag is – elnyomták, az emberek nem ismerhették meg az igazi arcát. Az egyház agresszív és a jövőben is agresszív lesz, főleg ez a magyar egyház, amely még el is maradt a felvilágosodottabb nyugati egyházak mögött. A nép pedig egyszerűen úgy gondolkodik – függetlenül attól, hogy a szülők, a nagyszülők neveltetési gényei is érvényesülnek –, hogy az ellenségem ellensége a barátom. Ha a kommunizmus legnagyobb ellensége a vallás, akkor a kommunizmussal szemben a vallást kell választanom. Ezt azután bizonyos politikai körök alaposan ki is használják, és ezért nagyon várható, hogy a keresztény nemzeti kurzus esélyei megerősödnek Magyarországon.

— Ezzel persze nem kerülünk közelebb Európához.

— Ezzel az iszlám, a harmadik világ ideológiai környezetében fogjuk találni magunkat. Európában az emberek laikusok és liberálisok.

— Azt hiszem, egyértelműen abban, hogy a politikai viszonylatok Magyarországon még meglehetősen kuszáak. Mennyi időre van szükség szerinted, hogy egy letisztult, működő demokrácia alakuljon ki?

— Nem tudnám megmondani. Nagyon sok külső tényezőtől függ, de függ a politizálás módjától is.

— Ezt hogy érted?

— Minden politikai változásnál fennáll egy súlyos veszély, hogy erősebb az orientáció a múlt-ra, mint a jövőre. Magyarországnak, ha meg akar újulni, sürgősen el kell felejtene a Horthy-rendszer iránti nosztalgiát – ez csak katasztrófafoh vezethet – és egy jövőre orientált szituációt kell kialakítani. A jövőnek teljesen új értelmezését kellene megfogalmazni ahelyett, hogy állandóan a múlt ganajában kotorászunk. Gazdaságot, társadalomépítést, politikát a jövőre alapozni, egy olyan kapitalisztikus államberendezésre... Szociáldemokrácia! Kész. Erről szól a téma. Egy nyugati típusú szociáldemokrata társadalmat kell csinálni... Ezen kéne gondolkodni egyértelműen, nem pedig a patriarchális nemzeti keresztény kurzuson. Marxista elemek?!... Mindenki tudja, hogy a szociáldemokrácia marxista emlékei tulajdonképpen csak díszletek. Szociális hálót kell a hátrányos helyzetűek és a védtelenek alá keríteni... Ez a szociáldemokráciában megvan. Nem mi találjuk fel a spanyolviaszt. A jövőt a szociáldemokrata modellel és vízióval azonosítani, ez az egyetlen kiút...

Az utcán tombol a kánikula. A pincér egy étlapot helyez az asztalra és egy üveg Parádi vizet, nem emlékszem rá, mikor vette fel a rendelést. Itt Hernádi tekintetéből is olvasnak. „Ez még a régi kék címkés Parádi. – mondja Hernádi. – Nagyon jó a bronchitiszre és mindenfajta hurutra.” Tölt magának a pohárba, tekintete elröved a buborékokon. „Lassacskán Horthy lesz az ideál – mondja. – Teleki szobrárt állítják a Mosolygó Antal-szobor helyére.” Felveszi az étlapot, figyelmesen tanulmányozza: Belső Budapest módra... Borjújárva tavaszi körítéssel... A pincér vár. Az asztal mellett a szabad széken egy főbőfer szalmakalap és egy elegáns bőrtáska. „Amnestia sine voce – mondja maga elé Hernádi. – Erre van szükség. A hangtalan amnesztiára.”